

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LVI. ÉVF.

1924. ÁPRILIS—JUNIUS

2. FÜZET.

AZ UNITÁRIUS LÉLEK.

Azok a sötét fellegek, amelyek évek óta ott boronganak az egyházi élet ege felett, nemhogy eltűntek volna, hanem még jobban elborították a láthatárt s surlódásuk következtében még több veszélyes anyag összpontosult fölöttünk. Egy percig sem érezhetjük magunkat biztonságban. Ma itt, holnap amott csap le egy-egy villám, amely azonnal porrá égetheti sok százados intézményeinket, amelyekért őseink annyit küzdöttek és áldoztak. Mi pedig sajnosan nélkülözzük azt a biztos alapokon nyugvó lelki békességet, amely nélkül szó sem lehet a kultúra és a vallás sikeres munkálásáról. Legjobb erőink az önvédelem romboló harcaiban emésztődnek fel s akaratumk megtörik a külső viszonyoknak lépten-nyomon előnkbe meredő sziklafalán. Sokszor szinte tehetetlenül nézzük, hogy az idő és kor szeszélyes hullámai miként csapdossák az egyházi élet hajóját s miképpen önti el annak belsejét is egy-egy hullámlökés. Már-már ott tartunk, hogy értékes javainkat magunk vagyunk kénytelenek a folyton gyöngülő hajóból a tengerbe dobálni, hogy ezáltal legalább a hajót megmenthessük az elsüllyedéstől.

Hogy mit hoz reánk a holnap? — azt be nem láthatjuk. Semmi okunk sincsen arra, hogy rózsaszínben lássuk a jövőndöt; valamint előre sötét kísérteteket festenünk sem szabad. De hivatásunk komolysága és méltósága megköveteli, hogy minden eshetőséggel számot vetve, az események készületlenül ne találják.

Bármilyen nagy körülöttünk és bennünk a bizonytalanság, de az az egy bizonyos, hogy hajónk nem fog a jövőben azokon a nyugodt, álomba ringató vizeken evezni, amelyekhez a mi nemzedékünk szokva volt. Az a vihar, ami ma tombol körülöttünk, egyhamar nem fog elülni, hogy aztán a szivárványnak békességet hirdető színeiben s a mosolygó napnak örömet és áldást árasztó sugaraiban merengve gyönyörködhesünk. Talán a történelem megismélti önmagát.

Talán megújulnak a lét- és nemlétért folytatott azok a harcok, amelyek a Báthoryak idejében csak bizonyos helyekre szorították az unitárius vallást. Talán előjönnek azok a sötét idők, amelyek a XVIII. sz. elején megfosztottak templomainktól, iskoláinktól és más természetű anyagi javainktól, hogy aztán a koldus sorban esett egyház élete és munkája lehetetlenné legyen téve. Talán megelevenednek azok a társadalmi nélkülözések, amelyek III. Károly és Mária Terézia idejében a hivatalok ajtóit s ezzel a megélhetés lehetőségeit zárták el az unitárius emberek elől, hogy ezáltal minden befolyásukat megakadályozzák. Vagy talán látni fogjuk azt a szegénységet és nélkülözést, amelyről a történetíró azt írja, hogy a tisztviselők 100—120 frt fizetését azzal a hozzáadással ígérte az egyház, hogy „ha ezen sallariumok ő kegyelmeknek ki nem telnék, hanem restantiájok maradna, soha posteritások ne praetendálhassák.“ Vagy ismét előtörhetnek azok a viszonyok, amelyek a múlt század ötvenes éveiben elsodorták egyházi autonómiánkat s iskoláink működését lehetetlen kívánságokkal akadályozták s azokba idegen nyelvet s szellemet igyekeztek becsempészni. Vagy ezeken kívül jöhetnek olyan megpróbáltatások, aminőket a múltban, a lezajlott 355 esztendő alatt nem láttak szemünk. Jöhetnek egyház- és vallás-ellenes áramlatok, mint a világháború által földidézett sötét kísértetek, amelyek az emberségből kivetkőztetett embert a saját lelke gyilkosává tehetik.

Azonban ezek a kívülről jövő viharok a mi nemes munkánkat meg nem semmisíthetik. Csak önmagunk áshatjuk meg saját sírunkat. Megáshatjuk úgy, ha azt a három és fél százados unitárius lelket, mely a múltban mindig a romokból is új életet tudott varázsolni, mi könnyelműen elveszítjük. Ha élethajónkat olyan sekélyes vizekre tereljük, amelyeken lehetetlen a továbbhaladás. Ha elhagyjuk azokat az erkölcsi alapokat, amelyek minden időben pillérei voltak a vallás és egyház épületének. Ha megtagadjuk az igazságot. Ha megfeledkezünk a szeretet parancsolatairól. Ha a közjó helyébe a saját egyéni érdekeinket toljuk. Ha kicsinyes önzés és szűkeklblőség irányítja cselekedeteinket. Ha vetni nem, csak aratni akarunk. Ha az egymásban való bizalmat eljátszodjuk. Ha a kedvezőtlen külső szelek nem egy egységes táborba hajtanak, hanem szétszórnak a világ különböző tájai felé, mint az őszi

szél az élettelen faleveleket. Ha fegyvereinket nem a közös ellenség, hanem egymás ellen fordítjuk. Ime ez a romlás útja. Ez az a mélységes sír, amely az unitárius lelket magába zárhatja a feltámadás reménye nélkül.

Azok a külső viharok elsodorhatják iskoláinkat, templomainkat; megsemmisíthetik egyházi szervezetünket, intézményeinket, autonómiánkat. Vihetnek végbe olyan rombolást, mint hajdan a római katonák Izrael szent városában, ahol kő kövön nem maradt. De mindezek után is megmarad hitünk és vallásunk megközelíthetetlen fellegvéra, ahová a világ szennyes hullámai föl nem érnek; amelyben sértetlenül megmarad az unitárius lélek; amelyet nem vehet el semmiféle földi hatalom. Az az unitárius lélek, amely az egységnek, a szeretetnek, a testvériségnek, a hitnek s a bizalomnak a lelke. Az a lélek, amely nem a látszatot s a külső fényt, hanem az élet igaz értékeit keresi s azokat meg is találja; amely az erkölcsöt és a becsületet mindennél többre tartja, amely ha nem is világol kifelé, de annál jobban melegít befelé. Megmarad az a lélek, amely nem fél az igazság nyílt fényétől, de van ereje és bátorsága arra, hogy a sötétség kísértéseivel szembeszálljon s azok uralmát lehetetlenné tegye. Ez az unitárius lélek, mely a múltban is oly sokszor csudát tett s éppen a legnehezebb helyzetekben mutatta meg a maga nagy erejét, a jövőben is, ha szükség lesz, bizonyosságot tesz önmagáról. Összeszedi a szétszórt csontokat és azokba új életet lehel. A romok helyén újabb és szebb intézményeket létesít. Mint a földbe vetett magból, új élet sarjad belőle. Azért arra kérek, hogy sem kicsinyes érdekekkel, alantas törekvésekkel, sem nagyzó képmutatással, üres álmok hajszolásával ezt az unitárius lelket: az egy Istenben való erős hitnek s a nemes egyszerűségnek a lelkét ki ne oltsátok. Mert veszíthettek akármit: ez a lélek idővel mindent kipótol, mindent helyrehoz és újra épít. De ha ezt eljátszótátok, akkor az izetlenné vált só sorsára jutottatok! Sem a gazdagság, sem a tudomány fel nem támaszthat az öngyilkos halálból.

Vári Albert.

A MAI UNITÁRIUS HITELVEK KIALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNE.

(Rendszeres unitárius hittan-történet.)

(Folytatás.)

A „non adoramus és non invocamus”-christológiának kifejlődése. Közvetlenül Stancaro után Blandrata György lett a *non adoramus* christológiája felé fejlődő antitrinitarizmusnak vezető alakja, aki valamivel liberálisabb volt a farnovianitáknál, bizonyos tételeknél a Pauli-féle irányzatot is túlhaladta, viszont sem Stancaronak, sem Dávid Ferencnek határozott „non adoramus”-tanáig nem jutott el. Így tehát mintegy átmenet volt a farnovianitizmustól Dávid Ferenc „non adoratio”-jához.

Az unitarizmus történetében Blandratának helye szervesen hozzákapcsolódik Stancaroéhoz. Életük az 1560-as évek derekáig párhuzamosan haladt. Mindketten hitforradalmárok voltak, kik a régi hatholikus s az újabb lutheránus és kálvinista nézeteket igyekeztek megcáfolni. Utóbb, mikor Stancaro visszavonult a közélettől, Blandrata egyedül folytatta a közösen megkezdett munkát, — mignem ő is háttérbe szorult. Előbb Dávid Ferenc, később Socinus Faustus folytatták s fejlesztették új irányba az unitarizmust. Ilyenformán Blandrata az unitárius hitelvek kialakulásának történetében egy láncszemhez hasonlít. Ebben az összekapcsoló szerepben hitfelfogása nem volt mindig egyforma és következetes; aminthogy egyénisége sem volt következetesen mindig ugyanaz. Ifjú korában eredeti orvosi hivatása mellett inkább theologus; később, különösen életének második felében, inkább egyházpolitikus és diplomata volt. Kálvin támadásainak idején még egyedül állta a legnehezebb theologiai vitákat; Dávid Ferenc ellen Socinus Faustushoz folyamodott segítségért; Socinus Faustus ellen pedig már meg sem próbálta a harcot. Utolsó éveiben egészen visszavonult a theológiától s orvosi és diplomatai hivatásának élt.

Blandratáról mint theologusról áttekinthető képet rajzoltam *A magyar unitárius egyház hitelvei a XVI. században* című könyvemben. Itt az olvasó mindazt megkapja, amit részben az idetartozó szakirodalomnak, részben 1914-ig végzett saját kutatásaimnak alapján Blandrata theológiájáról elmondhattam. Azonban már e könyvem írásakor éreztem e tárgyban egy sokkal részletesebb vizsgálódásnak szükségét. Már akkor az volt a benyomásom, hogy minden lelkiismeretes tanulmányozás ellenére